

Küresel Salgın Sonrasında Sağlık Eğitiminin Dönüşümü

Prof. Dr. Zeliha Koçak Tufan

Prof. Dr. Zeliha Koçak Tufan

Prof. Dr. Zeliha Koçak Tufan Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 1994 yılında başladığı tıp eğitimine 1999 yılından sonra Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde devam etti. Enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji uzmanlık eğitimini Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde aldı. Leiden Üniversitesi'nde parazitoloji alanında misafir araştırmacı, Almanya ve Macaristan'da gözlemci olarak bulundu. 2012 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'ne geçti. Kemik-eklem ve protez enfeksiyonları alanında kendini geliştirmek üzere Oxford Üniversitesi'nde gözlemci olarak bulundu. Kemik-eklem enfeksiyonları, transplant enfeksiyonları, viral enfeksiyonlar ve KBRN akademik ilgi alanlarıdır. Dr. Tufan, 2015 yılı Ocak ayında YÖK Genel Kurul Üyeliği'ne, 2016 yılında Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiştir. Kurul üyeliğine 2019 yılında tekrar seçilen Tufan halen bu görevde bulunmaktadır.

Prof. Zeliha Koçak Tufan, MD

Prof. Zeliha Koçak Tufan started her medical education at Hacettepe University Faculty of Medicine in 1994 and continued at Yüzüncü Yıl University after 1999. She received her infectious diseases and clinical microbiology specialty training at Ankara Training and Research Hospital. She was a guest researcher in the field of parasitology at Leiden University and an observer in Germany and Hungary. She admitted to Ankara Yıldırım Beyazıt University in 2012. She was an observer at Oxford University to develop herself in the area of bone and prosthetic joint infections. Her academic interests are bone-prosthetic infections, transplant infections, viral infections and CBRN. Dr. Tufan was elected to Board of YÖK in January 2015 and to Executive Board in 2016, and was re-elected to the Board in 2019 and is still in this position.

Küresel Salgın Sonrasında Sağlık Eğitiminin Dönüşümü

Prof. Dr. Zeliha Koçak Tufan
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Özet

COVID-19 salgını dolayısıyla pek çok ülkede eğitime ara verildi. Alt yapısı bulunan ülkelerde ise uzaktan öğretime geçildi. Teorik eğitimler nispeten başarıyla sürdürülürken, uygulamalı eğitimlerle ilgili sorunlar tartışılmaya devam etmektedir. Tıp eğitimi başta olmak üzere hemen tüm sağlık programlarındaki uygulamalı eğitimler, klinik stajlar ve saha uygulamaları pek çok ülkede askıya alınmış durumdadır. Sadece ön lisans ve lisans eğitimi değil, lisansüstü eğitimler, uzmanlık eğitimi ve klinik araştırmalara devam eden doktora öğrencilerinin çalışmaları da salgın süreçlerinden etkilenmiştir. Özellikle sağlık personeli ihtiyacı olan ve mezuniyet sonrası uygulamalı yeterlik sınavları ve gözetimli çalışma evreleri zorunlu olan ülkelerde erken mezuniyet tartışılabilmektedir. Nitekim bu ülkelerdeki mezuniyet sonrası intörnlik, gözetimli çalışma evreleri veya bazı sağlık programlarında meslek icra edebilmek için yüksek lisans yapılması gibi zorunluluklar, ek eğitim ve deneyim imkânı sağlamaktadır. Ülkemizdeki gibi sağlık programları mezunlarımızın mezun olmaları herhangi bir ikincil koşul veya eğitim süreci olmaksızın sağlık hizmet sunumunda yer alabildiği ülkelerde ise konu daha farklı ele alınmaktadır. Tıp mezunlarımız doğrudan mecburi hizmet görevine başlamakta, hemşirelik, ebelik ve diş hekimliği mezunlarımız da doğrudan sağlık hizmet sunumunda yer alabilmektedir. Burada öncelikli husus, ilgili programın yeterliklerinin ve kazanımlarının göz ardı edilmemesi, diplomanın verdiği yetkilerin doğru değerlendirilmesi ve buna göre karar verilmesidir. Dolayısıyla COVID-19 salgını sürecinde ve sonrasında sağlık eğitiminde alınan tedbirleri ve kararları değerlendirirken, ilgili ülkenin eğitim şekli ve diploma sonrası süreçleri, yetkinlik ve kazanımlara yönelik ikincil mekanizmaların olup olmaması ve devlet sınavlarının varlığı gibi konular da göz önünde bulundurulmalıdır. Salgın sürecinde olduğu kadar, salgın sonrası dönem için de sağlık eğitimlerinin ve yetkinliklerin kazanılması noktasında telafi eğitimlerinin nasıl yapılacağı konusunda alternatifler geliştirilmesi gerekmektedir. Tanıda yapay zekâ kullanımının eğitimi, dijital eğitim, cerrahi pratiklerde sanal gerçeklik uygulamaları, dijital ortamda hasta görüşmeleri... Hâlihazırda devam eden süreçler, pek çok yeniliği ve açılımı ortaya çıkaracak ve belki de 10 yıl içerisinde geliştirilecek olan dijital eğitimin farklı olanaklarını, birkaç yıl içerisinde günlük eğitim hayatımıza kazandırmamıza olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler

eğitim, sağlık, üniversiteler, etik, tıp fakülteleri

The Transformation of Health Education After the Pandemic

Abstract

Higher education was interrupted in many countries due to the COVID-19 outbreak. In countries with infrastructure, distance and remote learning was initiated. While theoretical trainings and lectures are carried out relatively successfully, problems related to applied trainings continue to be discussed. Practical training, clinical internships and field practices in almost all health programs, especially in medical education, have been suspended in many countries. Not only associate and undergraduate education, but also studies of doctoral students who continue postgraduate education, specialty education and clinical research have been affected by the pandemic. Fast track graduation can be discussed, especially in countries where healthcare personnel are required to pass applied proficiency exams or attend supervised study that are mandatory after graduation. As a matter of fact, the obligations such as post-graduate internship, supervised study/work phases or a master's degree in certain health programs provide additional education and experience to graduates. In countries where health programs graduate, as in our country, can take part in the provision of health services without any secondary filter or educational processes, the subject should be handled differently. Our medical graduates start their compulsory service directly, and our nurses, midwives and dentists can also participate directly in the provision of health services. The primary issue here is not to ignore the competencies and achievements of the relevant program, to correctly evaluate the authorities given by the diploma and to decide accordingly. Therefore, while evaluating the measures and decisions taken in health education during and after the COVID-19 pandemic, issues such as the type of education and post-diploma processes of the relevant country, whether there are secondary processes for competencies and achievements, and the presence of state/board exams should also be taken into consideration. Alternatives need to be developed on how to make compensatory training in the process of gaining health training and competencies for the post pandemic period as well as during the pandemic period... Training of the use of artificial intelligence in diagnosis, digital education, virtual reality applications in surgical practices, patient interviews in digital environment... The pandemic and digital transformation that are currently underway will reveal many innovations and expansions and may enable us to adapt them in our routine life soon, while it could take almost 10 years to achieve the same level in a normal evolution.

Keywords

education, health, universities, ethic, medicine faculties

Giriş

COVID-19 salgını dolayısıyla pek çok ülkede eğitime ara verildi. Alt yapısı bulunan ülkelerde ise uzaktan öğretime geçildi (Distance Learning Solutions, 2020). Teorik eğitimler nispeten başarıyla sürdürülürken, uygulamalı eğitimlerle ilgili sorunlar tartışılmaya devam etmektedir. Tıp eğitimi başta olmak üzere hemen tüm sağlık programlarındaki uygulamalı eğitimler, klinik stajlar ve saha uygulamaları pek çok ülkede askıya alınmış durumdadır (Kocak Tufan & Kayaaslan, 2020). Sadece ön lisans ve lisans eğitimi değil, lisansüstü eğitimler, uzmanlık eğitimi ve klinik araştırmalara devam eden doktora öğrencilerinin çalışmaları da salgın süreçlerinden etkilenmiştir. Tüm dünyada genel olarak hastanelerde ve sahada yapılacak olan stajlara ara verilmiş olmakla birlikte, özellikle sağlık personeli ihtiyacı olan yerlerde son yıl öğrencilerinin erken mezuniyeti de gündeme gelen konular arasındadır. Mezuniyet sonrası uygulamalı yeterlik sınavları ve gözetimli çalışma evreleri zorunlu olan ülkelerde erken mezuniyet daha rahat tartışılabilmektedir. Ülkemizdeki gibi lisans sonrası herhangi bir ikincil koşul olmaksızın, mezun olur olmaz pratisyen hekimleri tam yetkili olarak mecburi hizmet görevine başlayabilen; hemşirelik ve diğer sağlık programları mezunlarının da doğrudan çalışabildiği ülkelerde ise konu daha farklı ele alınmak durumundadır. Nitekim diğer ülkelerdeki mezuniyet sonrası intörnlik, gözetimli çalışma evreleri veya bazı sağlık programlarında meslek icra edebilmek için yüksek lisans yapılması gibi zorunluluklar ek eğitim ve deneyim imkânı sağlamaktadır. Burada öncelikli husus, ilgili programın yeterliklerinin ve kazanımlarının göz ardı edilmemesi ve diplomanın verdiği yetkilerin doğru değerlendirilmesi ve buna göre karar verilmesidir. Dolayısıyla COVID-19 salgını sürecinde ve sonrasında sağlık eğitiminde alınan tedbirleri ve kararları değerlendirirken, ilgili ülkenin eğitim şekli ve diploma sonrası süreçleri, yetkinlik ve kazanımlara yönelik ikincil süreçlerinin olup olmaması ve devlet sınavlarının varlığı gibi konular da göz önünde bulundurulmalıdır.

Salgın sonrası eğitimin nereye evrileceğini tartışabilmek için ilk olarak salgının mevcut etkileri gözden geçirilmelidir. Bu yazıda öncelikle mevcut COVID-19 salgını ve yükseköğretime etkisi ele alınacak, daha sonra farklı ülkelerde ve ülkemizde alınan tedbirler ve salgının sağlık eğitiminin geleceğine etkisi değerlendirilecektir. İlerlemeden önce geçmiş salgınları ve etkilerini de hatırlamakta fayda var.

Yakın Tarihimizdeki Büyük Salgınlar

Orta Çağ'daki veba salgını, son bin yıldaki salgınların belki de en ünlüsüdür. Hakkında kitaplar yazılmış, romanlara konu olmuş, filmler çekilmiştir. Öyle ki halen Avrupa'da günlük hayatta etkisi görülebilmektedir. Örneğin Münih'te Marienplatz'taki ünlü Glockenspiel, 43 çanı ve 32 gerçek boyutlu figürüyle her gün, günde iki kez hâlâ vebadan kurtulmanın sevincini paylaşır. İki kata yerleştirilmiş figürlerden üst kattakiler bir Bavarian düğününü anlatırken, alt kattaki dans eden figürler Münih'te 1517 yılındaki veba salgını günlerinden kurtulmanın müjdesini ve sevincini sokaklarda dans ederek kutlayan işçileri anlatmaktadır (Radiustours, 2020) (Görsel 1).

Görsel 1. Münih'te Marienplatz'taki Glockenspiel

Veba salgınından kurtuluşu haber vermek üzere sokaklarda dans eden işçileri anlatan gerçek boyutlu figürleriyle her gün, günde iki kez harekete geçerek, meraklı izleyicilere 1517 yılındaki veba salgını ve salgının bitişini hatırlatmaya devam etmektedir.

(Fotoğraf: Zeliha K. Tufan).

Salgın, ansızın gelir. Hayatın gidişatını alt üst eder, tek başına görüldüğü zamanı değil sonrası dönemleri de etkisinde bırakır. Yakın tarihimizde bildiğimiz en yıkıcı salgın 1918'deki İspanyol gribidir ("Spanish" influenza, Influenza A H1N1). CDC kaynaklarına göre yaklaşık 500 milyon insanın yani dünyanın o zamanki nüfusunun üçte birinin virüsle enfekte olduğu tahmin edilmektedir. Ölü sayısının ise bazı kaynaklarda 40 bazı kaynaklarda 50 milyon civarında olduğu söylenmektedir. İlginç olarak 5 yaş altı, 20-40 yaş arası ve 65 yaş üstündekilerde daha ağır seyretmiştir. Yirmi ile kırk yaş arası dahil sağlıklı hastalarda ölüm oranının yüksek olduğu bilinen tek pandemidir. O dönemde influenzaya karşı aşının olmaması ve gribe ikincil gelişen bakteriyel enfeksi-

yonları tedavi edecek antibiyotiklerin bulunmaması gibi nedenler ölü sayısını etkilemiştir. Salgınla mücadele tecrit, karantina, kişisel hijyen, toplulukların bir araya gelmemesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Sonrasında 1957’de Asya Gribi (“Asian” influenza, Influenza A H2N2) ve 1968’de Hong Kong Gribi (“Hong Kong” influenza, Influenza A H3N2) görülmüştür. İlk kez Singapur’da Şubat 1957’de ortaya çıkan Asya Gribi, Nisan 1957’de Hong Kong’a, yaz aylarında ise Amerika kıyılarına ulaşmıştır. Ülkemizde yaygın olarak görülen Asya Gribi 1958’e kadar sürmüş ve tüm dünyada tahminen 1.1 milyon insanın ölümüne yol açmıştır. Hong Kong gribi de tüm dünyada 1 milyondan fazla kişinin ölümüne neden olmuştur. Ölümlerin çoğunluğu 65 yaş ve üzeriydi. Mevsimsel Influenza A H3N2 virüsleri düzenli antijenik değişime uğrayarak daha çok yaşlı kişilerde ağır hastalığa neden olmaya devam etmektedir. Bunların hepsi de influenzalara bağlıdır. Daha sonraları 1997’de ve 2003’te Asya’da yayılan H5N1 ve 2007’de Hollanda’da salgına neden olan H7N7 virüsleri de influenza virüsleridir; bununla birlikte yüksek patojenitelerine rağmen daha sınırlı kalmışlardır. Son yüzyıldaki son pandemi ise 2009’da yine bir influenzaya bağlı olan domuz gribiydi (Influenza A (H1N1) pdm09). CDC kaynaklarına göre 12 Nisan 2009’dan Nisan 2010’a kadar, Amerika’da 61 milyon vaka, 274.304 hastane yatışı ve 12.469 ölüm gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Dünyada ise çıktığı 2009 yılında virüse bağlı ölen sayısı tahminen 151.700-575.400 kişidir (Past Pandemics, 2020) (Kocak Tufan, 2020).

Çin’in Vuhan (Wuhan) şehrinde, 2019 yılının Aralık ayının sonlarında çıkan ve SARS CoV2’nin neden olduğu hastalık, diğer salgınlarda olduğu gibi çıktığı yerin adıyla yani Vuhan Gribi olarak değil COVID-19 (CO: Corona, VI: Virus, D: Disease, 19: 2019: COVID-19) olarak adlandırıldı. Önceleri Vuhan’ın günündeki toptan balık ve canlı hayvan pazarı olan Deniz Ürünleri Şehir Pazarı’ndan kaynaklandığı düşünüldü. Kısa sürede Hubei Eyaleti’ndeki diğer şehirlere ve dünyaya dağıldı. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 11 Martta, COVID-19 salgınına pandemi olarak ilan etti (Kocak Tufan & Kayaaslan, 2020).

Bu yazının kaleme alındığı 22 Mayıs 2020 tarihine kadar, COVID-19’a bağlı olarak ülkemizde 153.548 vaka, 4249 ölüm, tüm dünyada ise 5.107.572 vaka, 333.032 ölüm bildirilmiştir (John Hopkins Coronavirus Resource Center, 2020)

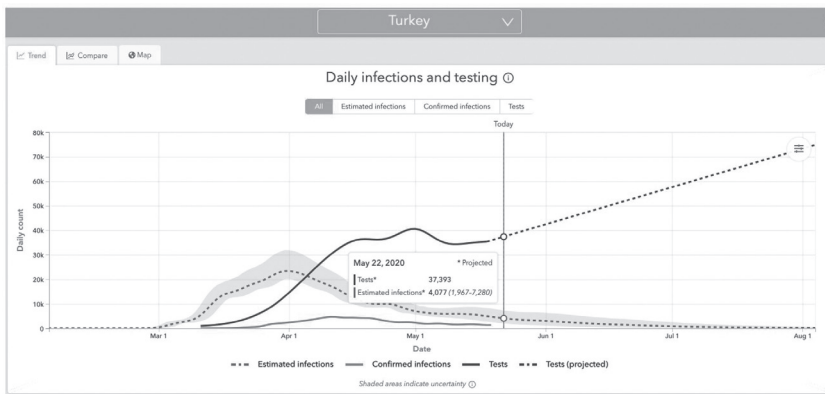
Salgınının Etkileri

COVID-19 salgını tüm dünyayı sardı ve yaşamın tüm yönlerini etkiledi: ticaret, turizm, ekonomi, sosyal hayat, eğitim... Vaka sayısının daha da artmasını önlemek için birçok ülkede farklı önlemler uygulandı; okullar ve alışveriş merkezleri kapatıldı, sınırlar kapatıldı, uçuşlar askıya alındı (Kocak Tufan & Kayaaslan, 2020). Türkiye’de Sağlık Bakanlığı tarafından, halk sağlığı ve enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji alanları başta olmak üzere farklı alanlardan akademisyenlerden COVID-19 Bilim Kurulu oluşturuldu. Bilim Kurulu tüm dünyadaki gelişmeleri ve akademik yayınları takip ederek salgının ilk aşamasından itibaren korunma, tanı ve tedavi için sağlık hizmet sunumuna yönelik rehber geliştirdi, önerilerde bulundu. Sahadaki sorunlara yönelik olarak da çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından alınacak olan tedbirler için sü-

rekli bir danışmanlık hizmeti verildi ve verilmeye devam etmektedir. Salgının dinamik bir süreç olması da anlık ve hızlı karar süreçlerini zaruri kılmaktadır. Zaman içerisinde sağlık hizmet sunumuna yönelik önlemler netleştikten, salgının akut dönemindeki ihtiyaç karşılanmış oldu ve özellikle *yeniden normalleşme* sürecinde ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik olarak da Toplum Bilim Kurulu oluşturuldu ve önlemler çeşitlendirildi. Kurullar halihazırda gelişmeleri takip ederek çalışmalarına devam etmektedir (COVID-19, Yeni Koronavirüs Hastalığı, 2020).

Salgının sağlığa ve çeşitli sektörler etkisini değerlendirmek, gerekli planlamaları yaparak önlemler alabilmek için salgının ilerleyen dönemlerini öngörebilmek elzemdir. Zaman içerisinde farklı ülkelerin önlemlerinin karşılaştırılması ve vaka sayılarının öngörülebilmesi için programlar ve endeksler geliştirildi. Elli iki ülkede, küçük çaplı tedbirlerden okul kapatılması gibi kısıtlayıcı politikalara kadar 170 müdahaleyi izleyen ekipler, salgınla ilgili öngörülerde bulunmaya çalışırken Oxford'dan başka bir ekipte 100'den fazla ülkede 13 çeşit önlemi izlediği ve daha sonra bu 13'ten 7'sini tek bir "stringency" index olarak hesapladığı bir gösterge geliştirdi (Gibney, 2020). Salgının ilerleyen günlerdeki seyrini tahmin etmek üzere rutin kullanılan modellerin pek çoğu şu veya bu şekilde alınan tedbirlerin çeşitlendirilmesi ve tedbirlere uyumun değişmesiyle birlikte başarısız da olabildi. Yine de pek çok üniversite yeni modellerle kendini geliştirdi. Washington Üniversitesi'nin sağlık göstergelerini izleyen enstitüsü The Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME) bunlardan biridir ve halihazırda başarılı öngörülerde bulunmaktadır (COVID-19 Projections, 2020) (Grafik 1). Bu tür modellerin ve ayrıca epidemiyolojik çalışmaların salgın sonrası verilerle daha da geliştirileceği düşünülmektedir.

Grafik 1. Washington Üniversitesi IHME tarafından yapılan, mevcut veriler üzerinden Türkiye için öngörüler

Kaynak: (COVID-19 Projections, 2020)

Salgının turizmden ticarete kadar farklı etkileri olmakla birlikte burada sadece bir giriş yapmakla yetinilecek ve esas olarak yükseköğretime etkilerinin üzerinde durulacaktır.

Salgın ve Yükseköğretim

Pandeminin etkilediği alanlardan birisi hiç şüphesiz yükseköğretimdir. Tüm dünyada pek çok üniversite yüz yüze eğitim, toplantı ve araştırma planlarını askıya almış durumdadır. Laboratuvarlarını kapatmıştır. Yine pek çok üniversite dijital platformlarda ayakta kalmaya çalışmaktadır (Science in the time of coronavirus, 2020). Uzaktan eğitim altyapısı son derece önemli hale gelmiştir. Teorik derslerde çevrimiçi dersler yapılabilirken uygulamalı eğitimlerle ilgili sorunlar pek çok ülkede devam etmektedir. Pandeminin eğitim-öğretim yöntemi, araştırma, uluslararasılaşma ve hareketlilik açısından dünyadaki yükseköğretim sistemi üzerinde derin etkilere ve değişikliklere neden olacağı düşünülmektedir (Saraç, 2020).

Uzaktan öğretimin birçok avantajı ve dezavantajı vardır. Dünya çapında ve kitlesel olarak deneyimlendiğinden, çevrimiçi öğrenmede pek çok farklı konu gündeme gelecek ve yaygın olarak tartışılacaktır (The Chronicle of Higher Education, 2020). Farklı coğrafi bölgelerdeki en yaygın problem, kırsal alanlarda yaşayan ve internet erişim imkânı kısıtlı olan öğrencilerdir. Yine uluslararası öğrenciler de ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Memleketlerine giden uluslararası öğrenciler için, okullarına dönüp dönemeyecekleri de bir muammadır. Türkiye dışındaki pek çok ülkede memleketlerine gitmeyen yabancı öğrenciler kampüslerinden çıkarılmışlardır. Okudukları ülkede kalmaya cesaret edenler ise COVID-19'a yakalandıklarında bu sefer de sağlık sigortası problem oluşturmaktadır. Pandemi, bazı üniversitelerin bahar tatiline rastladığından, kampüsten ayrılan ve yaklaşmakta olan salgının farkında olmadan eşyalarını yurtlarında bırakarak gitmiş olan öğrenciler gibi farklı hikayelere de rastlanmaktadır (Bırakıp Gelenler, Devam Edenler, 2020). Ayrıca, yaşamı kampüsteki yarı zamanlı işine bağlı olan ve kampüs kapatıldıktan sonra hayata tutunmakta zorlanan öğrenciler de söz konusudur (Patel, 2020).

Türk üniversitelerinin küresel salgına yanıtı nispeten hızlıydı. Tüm üniversitelerde, uzaktan öğretim için dinamik çözümler oluşturmak ve kalan personel için kampüsleri güvenli ve sağlıklı tutmak amacıyla Yeni Coronavirus Salgın Danışma Komisyonları (KOVKOMlar) kuruldu (Kocak Tufan, COVID-19 Diaries of Higher Education during the Shocking Pandemic, 2020). Türkiye'de ülkemizde ilk vakanın bildirildiği 10 Mart tarihinin hemen akabinde devletin aldığı kararla 16 Mart'tan itibaren eğitim ve öğretime ara verildi, 23 Mart'tan itibaren de uzaktan öğretime başlandı. Bu konuda YÖK tarafından yapılan bir ankete göre, ankete katılan 189 üniversitenin 121'i (%64) örgün eğitime ara verildikten bir hafta sonra yani 23 Mart'ta, 41'i (%21,6) 30 Mart'ta ve 25'i (%13,2) 6 Nisan'da uzaktan öğretime geçmişti (YÖK Uzaktan Öğretim Anketi, 2020). Halen üniversiteler örgün eğitim programlarının tüm teorik derslerinde senkron veya asenkron uzaktan öğretim yöntemlerini kullanmaktalar. Bahar döneminde ülkemizde toplam ders sayısı normalde 736.341'dir. Bu bağlamda derslerin yaklaşık %90'ı yükseköğretim kurumları tarafından uzaktan öğretime açılmıştır.

Üniversiteler sadece Türkiye’de değil yaklaşık 180 ülkede, ülke genelinde, kalanlarında ise lokal olarak kapatıldı ve uzaktan öğretime geçildi (Distance Learning Solutions, 2020) (National learning platforms and tools., 2020). Teorik eğitimlerle ilgili veriler nispeten daha başarılı görünürken eğitimin pratik kısmı, tüm dünyada geniş ölçüde kesintiye uğradı. Özellikle mühendislik ve teknik programların saha uygulamaları, 3 + 1, 7 + 1 programlarının uygulamaları, iş yeri eğitimleri; öğretmenlik eğitiminin saha uygulamaları, stajları; sivil havacılık ve yer hizmetleri ile pilotaj ve uçuş eğitimleri; tıp, diş hekimliği, hemşirelik, ebelik, eczacılık ve fizyoterapi gibi sağlık programlarının uygulamaları, stajları... Türkiye’de uzaktan öğretime geçildikten bir süre sonra tedrici olarak YÖK tarafından yetki devri yapıldı ve staj uygulamalarında farklı yöntemlerin kullanılabilmesi için üniversitelerin önü açıldı. Her bir fakültenin öğrenci sayısı, akademisyen dağılımı, pandemi hastanesi olup olmamasına göre uygulamalı eğitimlerini planlamaları, sınavlar için de dijital ortamda sınav uygulamaları ile farklı yöntemleri kullanabilmeleri için yetki devri yapılmış oldu (YÖK COVID-19 Bilgilendirme, 2020).

Türkiye yükseköğretim alanı, yaklaşık 8 milyon öğrencisi ve 209 yükseköğretim kurumu ile devasadır ve salgına verilen yanıtların diğer ülkelerin tedbirleriyle doğrudan karşılaştırılması yanlış olacaktır. Nitekim öğrenci sayısı diğer birçok ülkeye kıyasla zaten kat kat daha büyüktür. Buna rağmen ilk verileri yorumladığımızda ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki uygulamalarla karşılaştırdığımızda, hızlı adaptasyon kabiliyeti ve adanmış akademisyenleri ile Türk yükseköğretimi salgın sürecinin başından itibaren başarılı bir imtihan vermiştir (YÖK COVID-19 Bilgilendirme, 2020; Saraç, 2020; Gibney, 2020).

Salgın ve Üniversitelerin Dönüşümü

Salgının sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçları, yükseköğretim kurumlarını ve geleceğe yönelik çalışmalarını etkileyecektir. Uzaktan öğretim, sağlamış olduğu kolaylıkların yanı sıra ciddi bir yatırım da gerektirmektedir. Birçok Türk üniversitesinin altyapısı nispeten salgına hazırды: 128 üniversitemizin pandemi ortaya çıkmadan önce uzaktan eğitim merkezleri vardı. Yükseköğretim Kurulu, YÖK Başkanı Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç’ın başkanlığında Dijital Dönüşüm Projesini iki yıl önce başlatmış ve nispeten az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerde bulunan üniversitelerdeki akademisyenler ve öğrenciler için yoğun dijital eğitim programlarını hayata geçirmişti: 16 üniversitenin 6000 öğretim elemanına dijital ders materyali hazırlama dersleri verilmiş ve 50 binden fazla öğrencinin müfredatına kredili ders olarak dijital yeterlilik dersi eklenmişti (Saraç, 2020). Sayın Saraç, University World News’de yayımlanan yazısında salgının etkilerine yönelik olarak: *...ekonomi, kamu yönetimi, sağlık politikaları ve uluslararası ilişkiler etkilenecek, eğitimde paradigmanın değişmesiyle de gelecekte kaçınılmaz olarak farklı sosyal yapılar ortaya çıkacaktır* demektedir. Özellikle dijitalleşme ile birlikte çeşitli ihtiyaçlar da gündeme gelecek ancak ekonomi, sürecin ne şekilde etkileneceğine yönelik belirleyici faktör olacaktır. Dünyanın çeşitli yerlerinde devlet desteği olmayan özel üniversiteler için COVID-19, düşüşün başlangıcı da olabilir. Teorik eğitimlerin yanı sıra uygulamalı eğitimlere yönelik üretilecek olan çözümler için 2020-2021 eğitim öğretim yılı önemli modellemelerle karşılaşacağımız bir dönem olabilir.

Üniversiteler aynı zamanda pandeminin yayılmasını durdurmaya hizmet edebilecek yenilik ve araştırma merkezleridir. Ancak binlerce, milyonlarca insan artık laboratuvarlarında veya araştırma merkezlerinde değil. İlaç çalışmaları, klinik araştırmalar, aşı geliştirme, personel koruyucu ekipman tasarımı ... Bu konuların tümü akademinin ilgi alanına girmektedir. Üniversitelerin salgındaki rolünü 4 başlıkta ele alabiliriz:

1. Sağlık eğitimi
2. Sağlık hizmet sunumu
3. Akademik danışmanlık
4. Araştırma-geliştirme

Salgının sonunda bu dört başlıkta da pek çok yenilikle karşılaşacağımız muhakkak. Üniversitelerin ve akademisyenlerin salgın sürecinde sahada aktif rol oynadıklarını, salgının kontrolüne yönelik yönergelerin ve kılavuzların geliştirilmesi, sağlık hizmeti sunumu, virüs ve potansiyel aşular üzerine araştırmalar yapılması gibi konularda yerel sağlık otoriteleriyle, fon sağlayıcı kuruluşlarla ve sanayi ile birlikte yapılan çalışmaların arttığını gözlemliyoruz. Yine topluma yönelik olarak çevrimiçi toplantılar, seminerler düzenleyerek toplumu bilgilendirici rol oynayan üniversiteler, salgın sonrasında çok daha fazla üniversite-sanayi, üniversite-kamu iş birliklerine girecektir. Nitekim Nature dergisinde yayımlanan bir makalede de *Üniversiteler arasında, ve farklı alanlardan ve farklı uzmanlıktaki araştırmacılar arasında virüsü incelemek, tedavi etmek ve engellemeye çalışmak için hızla yeni işbirlikleri oluşturuluyor* tespiti paylaşılmaktadır denmektedir (Science in the time of coronavirus, 2020).

Salgında Sağlık Eğitimi ve Uluslararası Örnekler

Salgında en çok etkilenen programlar arasında tıp ve diğer sağlık programları yer almaktadır. Sağlık personeli ihtiyacı olan bazı ülkeler son yıl sağlık öğrencilerini işgücüne dahil etmeye çağırırken, Amerika gibi diğer bazı ülkelerde ise hastanedeki öğrencilerin salgın vakalarına maruz kalma olasılığı, hastalığı yayma olasılıkları ve kişisel koruyucu ekipman sağlanmasında yaşanan güçlükler, eğitimin devamının faydalarından daha ağır basmaktadır (Lacobucci, 2020) (Interim guidance on medical students' participation in direct patient contact activities: principles and guidelines, 2020) (Farber, 2020). Amerika Tıp Okulları Birliği de başlangıçta üye okulların tıp öğrencileri için birkaç hafta boyunca klinik rotasyonlarını askıya almasını önermişti (Interim guidance on medical students' participation in direct patient contact activities: principles and guidelines, 2020). Amerika'da özellikle Harvard Üniversitesi, Amerika Üniversiteler Birliği (Association of American Colleges and Universities, AACU) ve Amerika Tıp Birliği (American Medical Association, AMA)'ın web siteleri incelendiğinde, ön plana çıkan hususlar şunlardır:

- Sürekli olarak güncelleme ve bilgilendirmeler yapılması
- Düzenli toplantılar, röportajlar, çevrimiçi toplantılar aracılığıyla akademik, idari personel ve öğrencilerle temas halinde kalınması

- Özellikle dijital ortamda uzaktan eğitime yönelik bilgilendirmelerin kolay erişilebilir tutulması

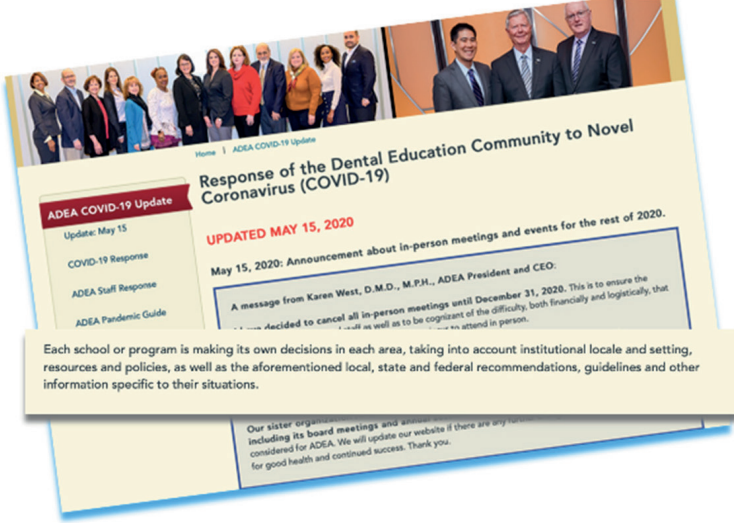
Bu bilgilendirme ve toplantılar incelendiğinde, öğrenci ve akademisyenlerin sağlığına gönderme yapılarak beden ve ruh sağlığını korumaya yönelik öneriler yoğun bir şekilde yer alırken, esasen sağlık uygulamalarına ve klinik pratiklere yönelik somut, alternatif önerilere pek rastlanmamaktadır (Görsel 2, 3). Kampüs ve hastaneler ayrı ayrı ele alınmaktadır. Kampüslerin yüz yüze eğitime genel olarak kapalı olduğu, üniversitelerin araştırma merkezlerinde çalışmaların çoğunun durdurulduğu, sadece laboratuvarlarda deney hayvanlarının bakımı veya mikrobiyoloji ve hücre kültürlerinin devamı için personelin sınırlı girişinin sağlandığı görülmektedir. Devam eden tez çalışmaları için ise öğrenciler akademik danışmanlarına refere edilmektedir (Harvard University, 2020; AAMC, 2020). Görsel 2’de de görüleceği üzere klinik uygulamalar askıya alınmış durumdadır. Yine Görsel 3’te ulusal ve yerel otoritelerin önerileri ile kendi kaynaklarını göz önünde bulundurarak her bir okulun kendi kararlarını alacağı görülmektedir.

Görsel 2. Harvard Üniversitesi’nin salgın sürecinde klinik uygulamalara yönelik diş hekimliği öğrencilerine yaptığı duyurulardan bazıları

Kaynak: (Coronavirus Response, 2020)

Görsel 3. Amerika Dış Hekimleri Birliği'nin dış hekimliği eğitimine yönelik yaptığı duyurulardan örnek.

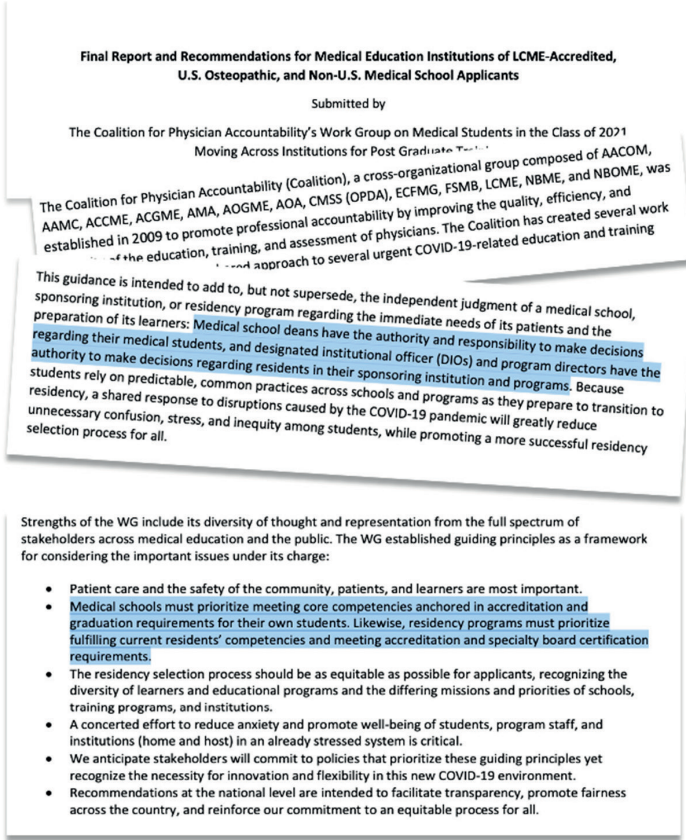
Kaynak: (A Pandemic Resource Guide for Dental Education, 2020)

Amerika'da pek çok üniversite sonbaharda açılacağını belirtmekle birlikte kampüslerin tamamının açılıp açılmayacağı, ne zaman açılacağı, sağlık programlarında stajların nasıl tamamlanacağı tam bir muamma olarak görülmektedir (The Chronicle of Higher Education, 2020; AACU, 2020). Hastanede tıp, dış hekimliği ve diğer sağlık programlarının stajlarına yönelik olarak tüm sınıfları ve tüm üniversiteleri içerecek şekilde somut ve net bir ifade verilememekte, AMA'nın önerilerinin dikkate alındığı ifade edilmektedir. Bir yandan halihazırda hastanelerde staj gerektiren sağlık programlarının yapılamadığı ve sürecin takip edildiği belirtilirken, bir yandan da ilgili program direktörleri ile görüşülerek her öğrencinin programını yapması gerektiği, kayıp haftası, rotasyonu olanların bunu kayıt altına alarak telafi etmesi gerektiği belirtilmektedir (Statement on clinical placements, 2020; Harvard University, 2020). Her şeye rağmen dijital ortamda hasta görüşmelerinin yapılarak stajlara devam sağlandığı örnekler de mevcut. Tıp ve sağlık öğrencilerinin COVID hastası dışında hasta kabul eden polikliniklerde stajlara devam edebileceği de görüş olarak yer almaktadır. Bazı hastanelerin ve sağlık merkezlerinin web siteleri incelendiğinde kısa süreliğine stajların askıya alındığı, zorunlu stajları tamamlayanların mezuniyet süreçlerinin yapılacağı, tamamlanmamış olanlar için yeterlikten ödün vermeden mezuniyet tarihine yetiştirilebilmeleri için çalışılacağı da ifade edilmektedir (Medical Education Guide, 2020; AAMC, 2020; Harvard University, 2020). Tıp ve diğer sağlık programlarındaki öğrencilerin sağlık sisteminin bir parçası olduğu ve gerekli önlemlerin alınarak stajlara ve klinik uygulamalara devam etmesi gerektiğini savunanların sayısı da az değildir (Farber, 2020; Smith, 2020). Nitekim AMA'da yayımlanan bir yazıda üç prensipten bahsedilmektedir (Smith, 2020):

- Hastaların bakımı birincil kaygıdır, öğrenciler hasta bakım ortamlarına aktif olarak dahil edilmelidir
- Öğrenciler, hem kendileri güvende olmalı, hem de birlikte çalıştıkları kişilerin sağlığını gözetmelidir (nitekim stajların devamındaki en büyük endişe öğrenciler aracılığıyla hastalığın yayılması korkusuydu)
- Tıp fakülteleri geleceğin doktorlarını yetiştirmek üzere sürekli yeni gelişmelere adapte olmalıdır.

Çeşitli dernek, kurum ve kuruluşlarının (AACOM, AAMC, ACCME, ACGME, AMA, AOGME, AOA, CMSS (OPDA), ECFMG, FSMB, LCME, NBME ve NBOME) temsilcilerinden oluşan ve 2009 yılında kurulan The Coalition for Physician Accountability koalisyonu da salgında tıp eğitimi ile ilgili bir rapor yayımlamıştır (Final Report and Recommendations for Medical Education Institutions of LCME-Accredited, U.S. Osteopathic, and Non-U.S. Medical School Applicants, 2020). Bu raporda *tüm fakültele uyacak tek bir çözümün olmadığı* belirtilmekte, kendi okulları ile ilgili olarak tıp fakültesi dekanlıklarının kararlarının geçerli olduğunun altı çizilmektedir. Ancak beklentileri karşılamak ve adaletli olabilmek için tüm öğrencilere yönelik tutarlı bir politika izlenmesinin, alınacak kararlarla ilgili çerçevenin bu yönde çizilmesinin gerektiği de yine aynı raporda belirtilmektedir. Salgın sürecinde tıp eğitimi uygulamalarında öncelikle çekirdek eğitimin gerekliliklerine odaklanılması önerilmektedir. Yayımlanan öneriler arasında değişim programları ve kişisel gelişim için kendi okulları dışında yapılan staj veya rotasyonların 2020-2021 için çok gerekli olmadığı sürece askıya alınması veya karantina olasılıklarının da göz önünde bulundurularak planlama yapılması, mezuniyet sonrası asistanlığa başlama için gerekli süreçlerin uzatılması veya ertelenmesi de yer almaktadır (Görsel 4). The Coalition for Physician Accountability koalisyonu, salgın sürecinde lisans ve uzmanlık eğitiminde çekirdek eğitimin önceliklenmesine ve program yeterliklerinin edinilmesine dikkat çekmiş, özellikle mezun aşamasındaki öğrencilerin mezuniyet sonrası uzmanlık başvuru sürelerini ele almıştır.

Görsel 4. The Coalition for Physician Accountability koalisyonu açıklamaları

Kaynak: (Final Report and Recommendations for Medical Education Institutions of LCME-Accredited, U.S. Osteopathic, and Non-U.S. Medical School Applicants, 2020)

Birleşik Krallık'ta ise özellikle Tıp Konseyi (General Medical Council, GMC), Tıp Okulları Konseyi (Medical Schools Council, MSC) ve London School of Hygiene and Tropical Medicine ve Oxford Üniversitesi gibi üniversitelerin web siteleri incelendiğinde, ön plana çıkan hususlar şu şekilde sıralanabilir (Oxford Medical Students Step Support Fight Against Covid-19, 2020; London School of Hygiene and Tropical Medicine, 2020; General Medical Council, 2020; Coronavirus (COVID-19): advice and support for students, 2020)

- GMC'in açıklamalarında her okulun kendi şartlarına göre karar vereceği, mezun durumunda olmayan öğrenciler için planlamaların daha sonra yapılacağı, mezun durumda olanların mezuniyet sonrası yerleştirilmelerine yönelik işlemlerin başlatılarak mağdur edilmeyecekleri, ancak işlemlerin okullarından mezun oldukları öğrenildiğinde tamamlanacağı; öğrencilerin gönüllü olarak çalışabilecekleri ancak eğitimlerinin gönüllülüğten öncelikli olduğu, okullarına yakın farklı merkezlerde gönüllü olarak yer alabilecekleri, gönüllü olarak çalışmaları da bir doktor gibi çalıştırılmayacakları belirtilmiştir.

- İngiltere’de öğrencilerin sağlık sisteminin doğal bir parçası ve çalışmanı olarak da bulunduğu ve farklı formüllerle süreçte yer almaları ve eğitimlerine devam etmeleri gerektiğine dair genel ifadeler de kullanıldığı görülmektedir (MSC’de bundan memnun görünüyor nitekim yaptığı açıklamada *The Medical Schools Council welcomes the confirmation from the Department for Health and Social Care in England that medical students are deemed to be “essential workers”* ifadesi geçmektedir). Özellikle tıp öğrencilerinin COVID-19’un yayılmasına neden olmamaları için evde kalma dönemleri devam ederken önemli klinik stajları kaçıracağı ve fakültelerin kendi çözümlerini bularak mutlaka telafi edilmesi gerektiği de açıklamalarda yer almaktadır.
- Somut bir öneri olarak bazı ilgili stajların birleştirilerek verilebileceği önerisinin getirildiği de görülmektedir: çocuk hastalıkları ile kadın hastalıkları ve doğum stajları gibi. Ancak henüz öneri halindedir. Her fakültenin kendi karar vermesi gerektiği, ancak seçmeli stajlardan taviz verilerek zorunlu stajlara odaklanılmasının akılcı olacağını da altı çizilmektedir. Programların erken başlatılabilmesi de gündemdedir.

Görsel 5. Oxford Üniversitesi’nin pek çok alanda yüz yüze eğitim veremeyeceğini öğrencilerine iletmesi

Kaynak: (Coronavirus (COVID-19): advice and support for students, 2020).

Görsel 5'te de görüleceği üzere Oxford Üniversitesi'nin web sitesinde de diğer okullarda olduğu gibi öğrencilere yönelik pek çok başlıkta bilgilendirme mevcut. Oxford Üniversitesi, laboratuvar ve saha çalışmalarının aksıya alındığını, proje ve araştırmaların yarım kalmasından dolayı oluşan sıkıntılar için çalışmaya devam ettiklerini belirtmekte. Hem Amerika hem de Birleşik Krallık'taki üniversite örnekleri üzerinden bakıldığında akademisyen ve öğrencilerin sürekli bilgilendiren içeriklerin yer aldığını görmek mümkün. Ne var ki bu içeriklerin çoğunda daha önce de belirttiğimiz gibi sağlık eğitiminin uygulamalı kısımlarına ait alternatif bir öneri bulunmamaktadır. Pek çok alanda yüz yüze eğitim veremeyeceklerini, laboratuvar ve saha çalışmalarının aksıya alındığını, proje ve araştırmaların yarım kalmasından dolayı oluşan sıkıntılar için çalışmaya devam ettiklerini belirten içeriklerin tekrarlandığını görüyoruz (Görsel 5). Oxford Üniversitesi ilginç olarak bazı programlarda yaz dönemindeki tıp ve hukuk hariç 1'inci sınıf öğrencilerini sınavsız başarılı kabul ettiğini belirtmektedir (Görsel 6). Pek çok sorunun da salgındaki belirsizliklere bağlı olarak henüz cevaplanmadığı dikkati çekmektedir.

Görsel 6. Oxford Üniversitesi, tıp ve hukuk hariç bazı programlarda, 1'inci sınıftaki öğrencileri yaz dönemi için salgın dolayısıyla sınavsız başarılı kabul etmesi

OXFORD STUDENTS NEW STUDENTS ACADEMIC MATTERS FEES & FUNDING VISA & IMMIGRATION OXFORD LIFE WEL

Home > Oxford students > News > Exams and assessments in Trinity Term

Exams and assessments in Trinity Term

PUBLISHED
1 APR 2020

SHARE THIS

There will be no conventional exams in Trinity Term. The arrangements will be as follows:

First year undergraduates:
The majority of examinations will be cancelled, and students will be deemed to have passed. The only exceptions are Law and Medicine, where assessments will be rearranged for professional qualification reasons.

Second and third year (non-finalist) undergraduates, and first year MPhils:
Exam papers will be deferred into the next academic year. The only exceptions are those third-year undergraduate exams which need to go ahead because they are taken by a mix of continuing and leaving students.

Final-year undergraduates and taught postgraduates:
Exams will be replaced with alternative forms of assessment in Trinity term 2020. These will take the form of either [open-book versions of papers](#), longer pieces of work completed over several days, or a mix of the two

More detail is available on the [student coronavirus advice page](#).

Uluslararası arenada üniversitelerin çoğunlukla teorik dersleri uzaktan öğretimle ikame ettikleri, uygulamalı dersleri askıya aldıkları ve salgın sürecinde eğitimin sürdürülmesinden çok salgınla ilgili çeşitli araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve salgının sosyal yönetimine odaklandıklarını değerlendirmekte mümkün (London School of Hygiene and Tropical Medicine, 2020)

Sağlık Eğitiminin Dönüşümü

Salgın halihazırda devam etmektedir. Pandemi gayet dinamik bir süreç ve bu satırların yazıldığı gün itibariyle bile alınan kararlarda değişiklik olmuş olabilir. Yine de tüm dünyada pek çok üniversite, uzaktan eğitim alt yapısıyla teo-

rik dersleri dijital ortamda sürdürebilmekte iken, uygulamalı dersler ve klinik pratik uygulamalar için oluşturulan alternatif yöntemler açısından hazırlıksız yakalanmıştır. Halbuki bundan 100 yıl önce 1918 pandemisinde sağlık personelinde eksiklik yaşanmış ve uzaktan eğitim için hazırlanan kataloglar sayesinde hemşire yetiştirilmesi öngörülmüştür (Şekil 7). Sonrasında bu konu belki de uzun yıllar unutulmuş, uzaktan öğretimle sağlık eğitiminin pratik uygulamalarını sürdürülmesinde yeni ve yaygın modeller geliştirilmemiştir. Daha ziyade, çalışmalar, özellikle son yıllarda tanı süreçlerinde yapay zeka ve eğitimde sanal gerçekliğe odaklanmıştır. Bugün COVID-19 salgını sürecinde çıkacak olan alternatif yöntemler, belki de ileride yeterli sağlık eğitimi olmayan ülkeler için bir kurtarma halatı olacaktır. Bunun için;

İdarecilerin akademisyenler, öğrenciler, hastaneler ve yerel otoritelerle sürekli temas halinde kalarak alternatiflerin birlikte geliştirilmesine önem verilmesi, Alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin ortaya konması, Dijital ortamın farklı olanaklarından yararlanılması, sanal gerçeklik ortamlarıyla klinik pratik ortamların oluşturulması, Mevcut senkron ve asenkron eğitimlere olanak sağlayan sistemlerin incelenerek anlık ikili ve toplu iletişim olanakları, çevrimiçi ücretli/ücretsiz hizmet süreleri, kullanıcı kolaylığı, dosya yükleme olanakları, engelli öğrenciler için erişilebilirlikleri değerlendirilerek geri dönüşlerin raporlanması ve geliştirilmeye açık yönlerin ortaya konması gerekmektedir.

Sağlık hizmet sunumlarındaki değişimlerle birlikte sağlık eğitiminin dönüşümü için tartışılabilecek başlıklar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Salgın sonrası dönemde sağlık eğitiminin dönüşümünde etken olabilecek başlıca konular

<i>Salgının eğitime etkisi ile sağlık eğitiminde değişim</i>	Etik ve moral değerlerin yeni sistemlerde ele alınması
	Dijital ortamların kullanımına yönelik becerilerin geliştirilmesi
	Sanal gerçeklik ile uygulamalı derslerin ve klinik pratiklerin simülasyonu
	Ölçme ve değerlendirmede çevrimiçi sınavların yanı sıra ödev ve projelerin yaygınlaşması, yeni alternatif yöntemlerin geliştirilmesi
	Öğrencinin öz-disiplinini sağlamaya yönelik uygulamalar
	Kampüs yaşamı deneyimi, kişisel gelişim, bilgi ve görgü arttırmak üzere yapılacak olan etkinliklerin uzaktan da yapılabilmesine yönelik alternatif modeller geliştirilmesi
<i>Salgının sağlık hizmetine etkisi ile sağlık eğitiminde değişim</i>	Tanı ve tedavide yapay zekanın kullanımı ve öğretimi
	Dijital ortamda hasta görüşmelerinin yapılması, öğrencilerin katılımının sağlanması
	Hastanede ve toplumda enfeksiyon kontrol önlemleri, halk sağlığının korunması ve saha uygulamaları ile salgınla mücadele konularında lisans eğitiminde daha uzun süreli ve aktif eğitim verilmesi
	Farmakoeкономи konusunun eğitimde daha yoğun işlenmesi
	Temel bilimlerle ortak çalışma ve araştırma kültürünün geliştirilmesi, lisans eğitimi ile birlikte yüksek lisans ve doktora (MD-MSc, MD-PhD) programlarının yaygınlaştırılması.

Nitekim Amerika ve İngiltere örnekleri üzerinden incelendiğinde de salgın sürecinde sağlık eğitiminin pratik uygulamalarına yönelik yeni ve yaygın kabul görebilecek alternatiflerin geliştirilmediği ancak sürekli iletişim halinde kalındığında çözüm önerilerinin gelişeceği sürekli olarak ifade edilmektedir (AACU, 2020). Yükseköğretim Kurulu ve Türk yükseköğretim sisteminde salgının başlangıcından itibaren alınan tedbirler pek çok ülkeye göre çok daha somut ve hızlı olmuştur. Sürekli rektörlükler ve dekanlıklarla iletişim halinde olunmuş, kurulan Koronavirüs Komisyonları aracılığıyla dinamik süreçler yürütülmüş hem Sağlık Bakanlığı hem de devletin ilgili kurumlarınca alınan kararlar takip edilmiş, yerel yönetimlerle de iş birlikleri yapılmıştır. Uzaktan eğitim yoluyla her seviyedeki programlarda teorik derslerin devam etmesi, sınavlarda çevrimiçi sınav olanaklarının yanı sıra ödev ve proje gibi alternatif yolların kullanılabilmesi, uygulamalı dersler için üniversitenin kendi bulunduğu bölge, alt yapı imkanları ve kaynaklarına göre planlamalar yapılabilmesi, ilgili programın yeterlikleri ve kazanımları göz önünde bulundurularak yoğunlaştırılmış eğitim verebilmeleri ve tüm bu konularda üniversitelere yetki devri yapılmış olması ilerleyen dönemlerde farklı ve başarılı modelleri gündeme getirecektir.

Görsel 7. Şikago Hemşire Okulunun uzaktan eğitime ait ilanı

Be A Nurse

Earn \$15 to \$25 per week

Thousands are taking up this congenial respected vocation. Offers unusual social advantages. Excellent income. Any woman of 18 or over can learn under our simple, perfected system.

LEARN AT HOME

Our system founded 1902 is endorsed by leading physicians. Dr. Perkins, the founder, will personally instruct you, assures thorough training yet saves a lot of time. Low tuition; small monthly payments. Send for 32 lesson pages and large illustrated catalog today— ALL FREE upon request. Write now, Dept., 14, CHICAGO SCHOOL OF NURSING 116 South Michigan Boulevard, Chicago

"Hemşire olun, haftada 15 – 25 Dolar kazanın, evde eğitim sistemimiz 1902'den bu yana yürütülmektedir"

Kaynak: (CDC Image Gallery, 1918)

Görsel 7'de görüleceği üzere pandemi sırasında sağlık personeli sıkıntısı yaşanmaktaydı ancak o günden bugüne pratik uygulamalara yönelik uzaktan eğitimde gelişmiş ve yaygın kabul gören modeller ortaya konmamıştır.

Dünyada da sağlık eğitiminde uygulamaya yönelik yeni modellerin salgın süresince gelişeceği kuşkusuz. Erken mezuniyetin söz konusu olması veya sürenin tamamlanmasına rağmen salgın dolayısıyla yeterli hasta görülemediği, klinik pratik uygulamalarda kazanımların yetersiz kaldığı durumlar için ülke-

lerin olanaklarına göre, mezuniyet sonrası ek eğitim veya meslek icrası için yüksek lisans zorunluluğu veya board sınavları olmayan bizim gibi ülkelerde doğrudan mezuniyet sonrası sahada tek başına çalışma izni vermek yerine alternatif *gözetimli sağlık uygulamaları süreçleri* tanımlanabilir. Gözetimli sağlık uygulamaları süreçleri, mezuniyet sonrası acemilik dönemi olarak da değerlendirilebilir: Tıp mezunlarının doğrudan mecburi hizmet ataması ile periferi atanmaları yerine çeşitli 3üncü basamak hastanelerde, diğer hekimlerle birlikte, acil servis, iç hastalıkları, çocuk sağlığı, enfeksiyon hastalıkları gibi kliniklerde ve sahada aile hekimliklerinin yanında, en az 6 ay veya daha fazla tanımlanacak olan bir süre çalışması; hemşire ve ebelik gibi doğrudan hasta ile teması olacak olan diğer sağlık programları mezunlarının da aynı şekilde öncelikle belli merkezlerde acemilik sürelerinin gözetimli sağlık uygulamaları ile tamamlanması gibi alternatifler değerlendirilebilir. Harvard Üniversitesi gibi sağlık eğitiminde öncü nitelikte üniversitelerde de tıp öğrencilerinin mezuniyet gereksinimlerini karşılamak için salgın dolayısıyla eksik kalan rotasyonları ve hasta muayenelerini tamamlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Mezuniyetin gecikmemesi önemlidir ancak tabii ki böyle bir küresel salgında öğrencilerin, hastaların ve personelin sağlığı çok daha önceliklidir. Tıp ve diğer sağlık öğrencilerinin COVID-19 doğrulanmış veya şüphelenilen hastaların bakımına dahil edilmeden stajlarının tamamlanması ve eğitimlerin dijital hasta görüşmeleri, kişisel koruyucu ekipmanlar sağlanarak saha uygulamaları ve sanal gerçeklikle de desteklenmesi kaybedilen zamanı telafi etmek üzere değerlendirilebilir (Farber, 2020). Öğrencilerin COVID-19 hastalarının bakımına katılımları konusunda ise farklı üniversiteler için çözülmesi gereken önemli konular vardır.

Salgın, ekonomik endişeleri, araştırma proje bütçelerini, sıralandırma kuruluşlarının listelerini, yabancı uyruklu öğrenci sayılarını ön planda tutan çılgın bir yarış anımsatan son dönemin yükseköğretim eğilimlerini sorgulamamıza yol açacak bir deneyim olmaktadır. Belki de yükseköğretimi değerlendirdiğimiz bakış açılarımızın yönünü değiştirecek ciddi açılımlar sağlayacaktır. Sağlık eğitiminde etik ve ahlaki değerlerin önemi ile birlikte sağlık hizmet sunumunda dijital imkanların yaygınlaşması da yepyeni ufuklara işaret etmektedir. Her şekilde salgın sürecinde olduğu kadar, salgın sonrası dönem için de sağlık eğitimlerinin ve telafi eğitimlerinin nasıl yapılacağı konusunda alternatifler geliştirilmesi gerekmektedir. Halihazırda devam eden süreç, pek çok sorunu ve bununla birlikte çözüm önerilerini ortaya koymaya yardımcı olacak ve belki de 10 yıl içerisinde geliştirilecek olan dijital eğitimin farklı olanaklarını, birkaç yıl içerisinde günlük eğitim hayatımıza kazandırmamıza olanak sağlarken dünyada yalnız yaşamadığımızı ve insana olan ihtiyacımızı da tekrar hatırlatacaktır.

Kaynakça

- A Pandemic Resource Guide for Dental Education.* (2020). ADEA. Erişim: https://www.adea.org/COVID19-Update/Pandemic_Guide/ (ET: 25.05.2020)
- AACU. (2020). AACU. Erişim: <https://www.aacu.org/events/webinar-series-quality-equity-and-inclusion-during-covid-crisis> (ET: 25.05.2020)

- AAMC. (2020). AAMC. Erişim: https://www.aamc.org/system/files/2020-05/covid19_Final_Recommendations_05112020.pdf (ET: 25.05.2020)
- Bırakıp Gelenler, Devam Edenler.* (2020). YÖK Dergisi. Erişim: https://www.yok.gov.tr/Dergi/YOK_Dergi_Sayi_16/index.html#page/40 (ET: 25.05.2020)
- Coronavirus (COVID-19): advice and support for students.* (2020). Oxford University. Erişim: <https://www.ox.ac.uk/students/coronavirus-advice?wssl=1> (ET: 25.05.2020)
- Coronavirus.* (2020). Harvard University. Erişim: <https://www.harvard.edu/coronavirus> (ET: 25.05.2020)
- Coronavirus Response.* (2020). Harvard School of Dental Medicine. Erişim: <https://hsdm.harvard.edu/coronavirus-updates> (ET: 25.05.2020)
- COVID-19 Projections.* (2020). IHME, <http://www.healthdata.org> (ET: 25.05.2020)
- COVID-19, Yeni Koronavirüs Hastalığı.* (2020). Sağlık Bakanlığı. Erişim: <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/> (ET: 25.05.2020)
- Distance Learning Solutions.* (2020). UNESCO. Erişim: <https://en.unesco.org/covid19/education-response/solutions> (ET: 25.05.2020)
- Farber, O. (2020). *Medical students can help combat Covid-19. Don't send them home.* . Statnews. Erişim: <https://www.statnews.com/2020/03/14/med> (ET: 25.05.2020)
- Final Report and Recommendations for Medical Education Institutions of LCME-Accredited, U.S. Osteopathic, and Non-U.S. Medical School Applicants.* AAMC Erişim: https://www.aamc.org/system/files/2020-05/covid19_Final_Recommendations_05112020.pdf (ET: 19.05.2020)
- General Medical Council.* (2020). Information for Medical Students. Erişim: <https://www.gmc-uk.org/news/news-archive/coronavirus-information-and-advice/information-for-medical-students> (ET: 25.05.2020)
- Gibney, E. (2020). *Whose coronavirus strategy worked best? Scientists hunt most effective policies* Erişim: <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01248-1> (ET: 25.05.2020)
- Harvard University.* (2020). Coronavirus (COVID-19). Erişim: <https://www.harvard.edu/coronavirus> (ET: 25.05.2020)
- Interim guidance on medical students' participation in direct patient contact activities: principles and guidelines.* (2020). Association of American Medical Colleges. Erişim: <https://www.aamc.org/system/files/2020> (ET: 25.05.2020)
- John Hopkins Coronavirus Resource Center.* (2020). Erişim: <https://coronavirus.jhu.edu> (ET: 25.05.2020)
- Kocak Tufan, Z. (2020). COVID-19. *Yükseköğretim Dergisi.*
- Kocak Tufan, Z. (2020). COVID-19 Diaries of Higher Education during the Shocking Pandemic. *GMJ*, 227-233.
- Kocak Tufan, Z., & Kayaaslan, B. (2020). Crushing the curve, the role of national and international institutions and policy makers in COVID-19 pandemic. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(SI-1), 495-508.
- Lacobucci, G. (2020). COVID-19: medical schools are urged to fast-track final year students. *BMJ*, 368.
- London School of Hygiene and Tropical Medicine.* (2020). COVID-19. Erişim: <https://www.lshtm.ac.uk/research/research-action/covid-19> (ET: 25.05.2020)
- Medical Education Guide.* (2020). AMA. Erişim: <https://www.ama-assn.org/delivering-care/public-health/medical-education-covid-19-resource-guide> (ET: 25.05.2020)
- National learning platforms and tools.* (2020). UNESCO. Erişim: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses> (ET: 25.05.2020)
- Oxford Medical Students Step Support Fight Against Covid-19.* (2020). Oxford University. Erişim: <http://www.ox.ac.uk/news/2020-03-23-oxford-medical-students-step-support-fight-against-covid-19> (ET: 25.05.2020)

- Pandemic Guide*. (2020). ADEA. Erişim: https://www.adea.org/COVID19-Update/Pandemic_Guide/ (ET: 25.05.2020)
- Past Pandemics*. (2020). CDC. Erişim: <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/basics/past-pandemics.html> (ET: 25.05.2020)
- Patel, V. (2020). *Patel V. Covid-19 Is a Pivotal Moment for Struggling Students. Can Colleges Step Up?* Erişim: <https://www.chronicle.com/article/Covid-19-Is-a-Pivotal-Moment/248501> (ET: 25.05.2020)
- Radiustours*. (2020). Waiting for the Glockenspiel. Erişim: <https://radiustours.wordpress.com/2013/07/23/waiting-for-the-glockenspiel/> (ET: 25.05.2020)
- Saraç, M. A. (2020). *Preparing a national roadmap for online higher education*. University World News. Erişim: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200415120209980> (ET: 25.05.2020)
- Science in the time of coronavirus. (2020). *Nature Methods*, 17, 355. Erişim: <https://www.nature.com/articles/s41592-020-0807-y> (ET: 01.06.2020)
- Smith, T. M. (2020). *Planning clerkships during COVID-19: Notes from the field*. AMA Medical School Life. Erişim: <https://www.ama-assn.org/residents-students/medical-school-life/planning-clerkships-during-covid-19-notes-field> (ET: 20.05.2020)
- Statement on clinical placements*. (2020). Medical Schools Council. Erişim: <https://www.medschools.ac.uk/media/2646/statement-on-clinical-placements.pdf> (ET: 20.05.2020)
- The Chronicle of Higher Education*. (2020). Here's a List of Colleges' Plans for Reopening in the fall. Erişim: https://www.chronicle.com/article/Here-s-a-List-of-Colleges-/248626?cid=w-contentgrid_hp_2 (ET: 20.05.2020)
- YÖK COVID-19 Bilgilendirme*. (2020). COVID-19 Bilgilendirme. Erişim: <https://covid19.yok.gov.tr/AnaSayfa> (ET: 20.05.2020)
- YÖK Uzaktan Öğretim Anketi*. (2020). YÖK. Erişim: <https://covid19.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/uzaktan-ogretim-anketi.pdf> (ET: 20.05.2020)